

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

JK ./ riksåklagaren ang. sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning

(Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 16 april 2014 i mål B 3477-13)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att inkomma med svarsskrivelse i målet. Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag motsätter mig dock inte att prövningstillstånd meddelas i målet.

Bakgrund

JK har av hovrätten dömts för sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning enligt 6 kap. 3 § första stycket brottsbalken. Påföljden har bestämts till fängelse i 6 månader.

Den gärningsbeskrivning som ligger till grund för hovrättens dom lyder enligt följande. (Hovrätten fann dock att brottstiden är från mitten av maj 2011 till någon gång i juli samma år).

JK har arbetat som kurator på en ungdomsmottagning i Malmö och har 2011 haft målsäganden som patient. Han har vid flera tillfällen under tiden 1 maj – 31 augusti 2011 haft samlag och andra med samlag jämförliga handlingar med målsäganden, vid ett tillfälle på ett hotell i Malmö, vid ett tillfälle på annan plats i Malmö samt vid övriga tillfällen på ungdomsmottagningen.

JK har på detta sätt förmått målsäganden att företa eller tåla sexuell handling genom att allvarligt missbruka att målsäganden befann sig i en beroendeställning till honom.

Överklagandet till Högsta domstolen

JK yrkar att åtalet och målsägandens skadeståndstalan ska ogillas.

Som skäl för prövningstillstånd anför han bl.a. att rättsläget är oklart ifråga om hur rekvisiten ”förmå”, ”allvarligt missbruka” samt ”beroendeställning” ska tolkas och tillämpas, varför det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar hans överklagande.

Grunderna för min inställning

Sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning

Enligt 6 kap. 3 § första stycket brottsbalken döms den som förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling genom att allvarligt missbruka att personen befunnit sig i beroendeställning till gärningsmannen för *sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning* till fängelse i högst två år.

Paragrafen i dess nuvarande form infördes genom de nya bestämmelser om sexualbrott i 6 kap. brottsbalken som trädde ikraft den 1 april 2005. I förarbetena till de nya bestämmelserna uttalas bl.a. följande (2004/05:45 s. 141 f).

För straffansvar krävs alltså att det är gärningsmannen som är aktiv, dvs. förmår offret att företa eller tåla en sexuell handling. Liksom tidigare förutsätts också att det ska vara frågan om ett "allvarligt missbruk" av en persons beroendeställning. För att beroendeställning ska föreligga krävs, liksom enligt gällande rätt, att det är fråga om ett avhängighetsförhållande mellan gärningsmannen och den mot vilken brotten riktas. Beroendeställningen kan t.ex. ha sin grund i ekonomiska mellanhavanden eller i ett anställnings- eller lydnadsförhållande. Den kan också grundas på förhållandet mellan en på en kriminalvårdsanstalt intagen person och en tjänsteman där. Ställningen kan även vara av annat slag. Någon ändring i sak är alltså inte avsedd i dessa hänseenden (jfr NJA II 1962 s. 174 och prop. 1991/92:35 s. 23).

Högsta domstolen har i NJA 1988 s. 279 bl.a. uttalat att uttrycket "förmår" med hänsyn till legalitetsprincipen inte kan ges annan innebörd än att däri ligger ett krav på åtminstone något mått av aktivitet i form av fysisk eller psykisk påverkan.

Hovrättens domskäl

Hovrätten uttalar i sina domskäl bl.a. följande.

(...) Som tingsrätten angett hade JK i egenskap av kurator på ungdomsmottagningen i Malmö från februari 2011 regelbundna samtalskontakter med målsäganden. Hovrätten ansluter sig till tingsrättens bedömning att det förhållandet, att målsäganden var patient vid ungdomsmottagningen och att JK var hennes kurator, innebär att hon i förhållande till denne befunnit sig en sådan beroendeställning som avses i den tidigare nämnda straffbestämmelsen.

Liksom tingsrätten finner hovrätten vidare klarlagt att det från mitten av maj 2011 och fram till någon gång i juli samma år förekom samlag och därmed jämförbara sexuella handlingar mellan JK och målsäganden. Det har inte genom utredningen i målet blivit helt klarlagt vid hur många tillfällen handlingar av detta slag förekom mellan dem. Målsäganden har uppgett att det varit fråga om minst tio tillfällen medan JK sagt att det rört sig om "ca sju gånger". Det kan hållas för visst att det i vart fall inte varit fråga om färre tillfällen än vad JK uppgett.

Frågan är då om JK förmått målsäganden att företa eller tåla de sexuella handlingarna genom att allvarligt missbruka målsägandens beroendeställning. Av intresse för denna bedömning är vad som framkommit i målet om de problem för vilka målsäganden sökte hjälp av JK, hennes psykiska mående under den relevanta tiden, den betydelse JK genom samtalskontakterna kom att få för målsäganden och hennes bevekelsegrunder för att delta i de sexuella handlingarna. Av betydelse är också i vad mån JK var aktiv för att de sexuella handlingarna skulle bli av.

JK har i en inledande journalanteckning den 10 februari 2011 angett bl.a. att målsäganden anpassat sig destruktivt mycket för att vara till lags och att hon aldrig satt gränser mot sin pappa. I början av maj 2011 har han vidare antecknat bl.a. att målsäganden var orolig, spänd, hjälpsökande, rädd att bli avvisad och att inte bli tagen på allvar. Och i en journalanteckning från slutet av samma månad har han angett att målsägandens ångest var så pass hög ibland att hon fick impulser att skada sig själv. Av vad JK uppgett vid förhör inför tingsrätten framgår vidare att han kände till att målsäganden haft samlag med sin pojkvän för att "bekräfta" denne.

Som tingsrätten konstaterat har målsäganden berättat om det stora förtroende och den tillit hon kom att känna för JK. Hon har uppgett att han var den första vuxna person som hon kände att hon kunde lita på och anförtro sig åt. Hon har också uttryckt det så, att han var den enda person som kunde hålla henne ovanför ytan. Som förklaring till varför hon deltog i de sexuella handlingarna har hon angett att detta, med tanke på den hjälp JK gav henne, blev ett sätt att bekräfta honom. Hon har tillagt att JK "behövde detta" samt uppgett att JK berättat för henne om förhållandet till sin sambo. I sammanhanget bör nämnas att JK vid tingsrätten uppgett att han levde i ett samboförhållande där det inte förekom någon sexuell intimitet. Målsäganden har också gett uttryck för att hon befarade att JK skulle försvinna ur hennes liv om hon inte ville delta i de sexuella aktiviteterna. Som tingsrätten angett har hon även berättat att de sexuella kontakterna gjorde att hon kände sig sviken av JK och att hon upplevde att han missbrukade hennes förtroende. Enligt hovrättens bedömning finns det inte skäl att ifrågasätta vad målsäganden sålunda berättat om den betydelse hon kom att tillmäta JK och om anledningen till att hon inlät sig i sexuella aktiviteter med honom.

Målsäganden har uppgett att det kan ha varit så att hon ibland var den som tog initiativet till de sexuella aktiviteterna, även om hon numera inte kan minnas något sådant tillfälle. Redan av de uppgifter som JK själv har lämnat framgår att han vid flera tillfällen var aktiv för att de sexuella handlingarna skulle bli av. Han har t.ex. berättat att han vid ett tillfälle, då han och målsäganden befann sig på en kyrkogård i Malmö, frågade målsäganden om hon ville "suga av" honom där och att målsäganden då utförde oralsex. Av vad han berättat framgår också att han vid ett annat tillfälle bokade rum på ett hotell i Malmö för att han och målsäganden skulle få tillfälle att sova tillsammans samt att han vid detta tillfälle medförde s.k. sexleksaker till hotellrummet. Han har vidare, i anslutning till att han berättat om att han och målsäganden även träffades privat utan att det förekom några sexuella kontakter, uppgett att det hände att han skickade SMS till målsäganden i vilka han frågade henne om hon ville "hängla eller hänga".

För att det i straffbestämmelsen uppställda kravet på att gärningsmannen ska ha förmått målsäganden att företa eller tåla en sexuell handling ska vara uppfyllt krävs inte att gärningsmannen har övervunnit något motstånd hos målsäganden (jämför NJA II 1992 s. 60). Inte heller har det uppställts något krav på att gärningsmannen ska ha tagit initiativet till handlingen. Det är tillräckligt att gärningsmannen på något sätt aktivt påverkat målsäganden så att målsäganden företagit eller tålt handlingen i fråga (jämför rättsfallet NJA 1988 s. 279).

Det ligger i sakens natur att JK var helt införstådd med hur målsäganden mådde psykiskt och vilka problem hon hade att brottas med. Som framgick i det föregående kom målsäganden att tillmäta samtalskontakterna med JK en helt avgörande betydelse för hennes möjligheter att bemästra den ångest och de problem i övrigt som plågade henne. Det var alltså mycket angeläget för henne att inte riskera att denna kontakt avbröts. Att det förhöll sig på detta vis måste JK ha haft klart för sig. Även om målsäganden har haft känslor för JK är det uppenbart att det inte har varit fråga om någon relation på lika villkor. Som nyss konstaterats är det också klarlagt att JK vid flera tillfällen varit aktiv för att de sexuella handlingarna skulle bli av. Sammantaget finner hovrätten att JK har förmått målsäganden till de sexuella handlingar som förekom mellan honom och målsäganden.

Med hänsyn till vad som framkommit om målsägandens psykiska mående vid den tid då de sexuella handlingarna mellan henne och JK ägde rum och om hur angeläget hon upplevde det att vidmakthålla samtalskontakten med JK, är det uppenbart att hon befunnit sig i en situation där hon haft mycket svårt att avböja att delta i de sexuella aktiviteterna. JK måste därför anses ha allvarligt missbrukat målsägandens beroendeställning då han förmådde henne till de sexuella handlingarna.

På grund av det anförda ska åtalet bifallas, dock med den inskränkningen i fråga om tiden för gärningarna att det inte är styrkt annat än att dessa ägde rum från mitten av maj 2011 till någon gång i juli samma år. Som åklagaren gjort gällande är brottsligheten att bedöma som sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning enligt 6 kap. 3 § första stycket brottsbalken.

Hovrätten uttalade i fråga om påföljd bl.a. följande.

Hovrätten finner att den brottslighet som JK gjort sig skyldig till har ett straffvärde motsvarande fängelse åtta månader och är av sådan art att det föreligger en presumtion för att påföljden ska bestämmas till fängelse.

Det har i målet framkommit att JK, när det uppdagades att det hade förekommit sexuella handlingar mellan honom och målsäganden, av sin arbetsgivare ställdes inför valet att bli uppsagd från anställningen som kurator vid ungdomsmottagningen eller att säga upp sig själv samt att han då fann för gott att säga upp sig själv. Det kan antas att det förhållandet att JK nu döms för sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning kommer att göra det svårt för honom att erhålla någon ny anställning som kurator eller inom något av de yrkesområden i övrigt där socionomer vanligtvis är verksamma. Vid påföljdsbestämningen bör det men detta innebära för honom beaktas. Menet har dock inte en sådan dignitet att det är möjligt att välja en till fängelse alternativ påföljd. Däremot bör det inverka i lindrande riktning vid

straffmätningen av det fängelsestraff som JK ska dömas till. Hovrätten finner att fängelsestraffets längd bör bestämmas till sex månader.

Min bedömning

Jag instämmer i hovrättens bedömningar och anser att hovrättens dom bör fastställas.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens).

Högsta domstolen har såvitt jag har kunnat finna inte tidigare prövat frågor rörande tolkningen och tillämpningen av 6 kap. 3 § brottsbalken. Efter att ha tagit del av ett flertal domar från underrätterna kan jag konstatera att tolkningen och tillämpningen av den aktuella straffbestämmelsen inte är allt igenom enhetlig. Enligt min uppfattning kan det därför vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar ett mål av förevarande slag. De faktiska omständigheterna i det nu överklagade målet är väl utredda och enligt min mening därmed lämpligt för en prövning i Högsta domstolen. Jag motsätter mig därför inte att prövningstillstånd meddelas.

Bevisning

Preliminärt åberopas samma bevisning som i hovrätten. Jag ber dock att få återkomma med bevisuppgift samt utveckling av grunderna för min talan för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

My Hedström

Kopia till
Utvecklingscentrum Göteborg
Malmö åklagarkammare (AM-2276-13)